

**Kiss Áron emlékdélután a Budai Képzőben (ELTE TÓK) – június 22., a
nagy előd 177. születésnapján**

Kiss Áron
(1845-1908)

Tudós és államférfi, a magyar nyelvészet és történelem egyik legnagyobb alakja. 1845-ben született a mai Szabolcs megyében. 1868-ban végzett a Debreceni Egyetemen, majd 1870-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett. 1873-ban a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke, majd 1875-ben a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke. 1878-ban a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke. 1880-ban a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke. 1882-ben a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke. 1884-ben a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke. 1886-ban a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke. 1888-ban a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke. 1890-ban a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke. 1892-ben a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke. 1894-ben a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke. 1896-ban a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke. 1898-ban a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke. 1900-ban a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke. 1902-ben a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke. 1904-ben a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke. 1906-ban a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke. 1908-ban a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke.

23. ÁLLOMÁS

Trencsényi László Az MPT „kérszéletű”(?) elődjéről

Arra Kriston Vizi József hívja fel folyamatosan figyelmünket, hogy Kiss Áronban ne csupán, vagy ne egyszerűen a „24. óra” figyelmeztetésének gondos meghallóját, a játékgyűjtemény létrehozóját tiszteljük, hanem új korszakot nyitó cselekedeteit, gesztusait is vegyük számba. Makacs álláspontja az, hogy Kiss Áront bizvást tekinthetjük a hazai reformpedagógiák nomenklatúrájában is.¹

Érdeemes tehát az egyre gyarapodó szakirodalom nyomán az életút teljességére figyelni.[1] Emeljük ki tehát a Kiegyezés és a nyomában – Eötvös második „nekifutására” - megszületett modernizációs Népoktatási törvény fontos eleme volt a magyarországi társadalom meglódult fejlődésének, ama bizonyos polgárosodásnak. Kiss Áronról írják a krónikák, hogy „1870-től fogva állandóan résztvett a népnevelésügyi mozgalmakban; tagja volt az egyetemes és képviselői tanítógyűléseknek, tagja az országos közoktatási tanácsnak és tanszermúzeumi bizottságnak; elnöke az országos református tanítóegyesületnek; titkára az *első paedagogiai társaságnak*. A tanítók országos árvaháza alapítóinak egyike s az árvaházi egyesületnek nyolc évig titkára, a züllőfélben levő gyermekek számára nevelőintézeteket emelő nagypénteki református társaság elnöke”.

Emeljük ki ebből a Magyar Pedagógiai Társaság történelmi emlékezetéből is elmaradó kezdeményezést, amelyet Kelemen Elemér, a társaságtörténet „kánonját” fogalmazó neveléstörténész így jellemez: „új típusú szakmai szerveződés, a *tiszavirág* életű Paedagogiai Társaság (1877–1882).

Tiszavirág-élet-e négy esztendő?

Nem érdemelne-e nagyobb figyelmet az az egyesület, melyről így szól a lexikon?

1877?-1882 között működő, egy.-es jellegű népisk.-i tanítószerv. Célja a ped.-i műveltség terjesztése volt. Figyelemmel kísérte a hazai tanügy állapotát, könyveket és taneszközöket bírált, nyilvános gyűléseket tartott, jutalomkérdéseket hirdetett. Kiss Áron szerkesztésében 1878-ban és 1879-ben évkönyvet adott ki. (Lám, már abban is bizonytalan a szakmai emlékezet, hogy titkár volt-e Kiss Áron avagy „szerkesztő”).[2]

Mindenesetre vegyük számba e négy esztendő legjelentősebb történelmi, művelődéstörténelmi mozzanatait határainkon innen és túl.

1877 a párizsi vilákiállításról nevezetes, majd arról, hogy egy amerikai csillagász felfedezi a Mars mindkét holdját. Budapesten pedig megnyílik a Nyugati pályaudvar.

1878-ban fontos esemény, hogy a Monarchia csapatai elfoglalják Szarajevót. Idehaza pedig két hatalmas pusztító árvíz válik emlékezetessé, a miskolci és az egri.

1879-nek is negatív hőse a víz: a Tisza áradása elpusztítja Szegedet. Ám fontos, hogy Békéscsabán megnyílik az Alföld első állandó kőszínháza, a mai Jókai Színház.

A világban? Thomas Alva Edison először mutatja be nyilvánosan az általa feltalált elektromos fényforrást, a szénzálas izzólámpát – bár nem hiszem, hogy a Társaság buzgó alapítói már villanyfénynél tanácskoztak volna. Viszont tudományunk számára is fontos, hogy Wilhelm Wundt megalapítja az első pszichológiai laboratóriumot. A tudományág születését is ettől datálják. És van annak pedagógiai jelentősége (is), hogy az év végén megjelenik Ibsennek idehaza Nóra néven ismert (Babaszoba eredeti című) drámája, mely a nők felszabadításának jelképes eseménye is lehet.

1880-ban Párizsra figyel a világ. Franciaországban feloszlatják a jezsuita rendet, nemzeti ünnepé nyilvánítják július 14-ét, a Bastille bevételének (1789) napját, és nemzeti himnusszá a Marseillaise-t. Idehaza megkezdí működését a Magyar Távirati

¹ Egyetemi tanár, a Magyar Pedagógiai Társaság elnöke

Iroda (MTI), a fővárosban megnyílik az Iparművészeti Főiskola. Megalakul a Magyarországi Általános Munkáspárt. (A párt hivatalos lapja a Népszava lesz.) Nyugat és Kelet pólusaként két óriási műalkotás születik ez évben: Rodin elkészíti a *Gondolkodót*. Muszorgszkij megkomponálja a *Hovanscsinát*. Az sem mellékes (a Covid után már csak tudjuk), hogy azonosítják a lepra, malária és a hastífusz kórokozóját.

1881-ben újabb civil társaság lép színre: megalakul a magyarországi Vörös Kereszt Egylet. S májusban 25 előfizetővel megkezdí működését Budapesten az első nyilvános telefonközpont. (Nem gondolom, hogy a kis társaság már bírt volna telefontal.)

1882-ben háborús hírek lepik el az újságokat. Az angolok megszállják Kairót, a búrok Dél-Afrikában megalakítják a Goosen Állam nevű köztársaságukat.

Egy olasz geofizikus spektrográffal kimutatja a Nap színképében korábban már felfedezett héliumot a Vezúv látványában. Ez a Földön előforduló hélium első felfedezése.

Budapesten megjelenik az első telefonkönyv 240 előfizető nevével.

S a korszakváltás jelképes eseményei: meghal Arany János, s megszületik Kodály Zoltán.

Kik voltak tehát e jeles férfiak, akik először láttak hozzá országos pedagógiai egyesület szervezéséhez? *Elnökei Szathmáry Károly és Molnár Aladár, fő szervezője György Aladár voltak.* – így a Lexikon. Megannyi polihisztor, egyszerre tudósa több szakmának, szervező, közéleti ember, igazi polgár-óriások. *Szathmáry Károly* 1869-78-ban a nagyatádi kerület országgyűlési képviselője és 1878-tól az Országgyűlési Napló szerkesztője volt. 1869-ben a Kisfaludy Társaság, 1876-ban a Petőfi Társaság választotta tagjává. 1872-ben megalapította az Országos Kisdedővő Egyesületet, amelynek 1877-ben elnöke és a hazai kisdedővők miniszteri biztosa volt. Számos törvényjavaslatot készített a kisdedővés érdekében. a veszprémi születésű Nagy-réthei *Molnár Aladár* (egy ausztriai gyógyhelyen hunyt el 1881-ben) református lelkész, pedagógus és művelődéspolitikus, országgyűlési képviselő, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, egy ideig a Budapesti Református Teológiai Akadémia tanára.

A huszti születésű *György Aladár* író, újságíró, kultúrpolitikus, műfordító, művelődéstörténész, az Országos Statisztikai Hivatal beltagja. „A marxizmus egyik első magyar ismertetője, - teszi hozzá a lexikon.

Ebben a tiszteletreméltó társaságban – s ebben az izgalmas korban - vállalt tehát fontos feladatokat Kiss Áron is. Életútjának kutatói figyelmét ezúttal erre hívom fel.

[1] Például gyermekvédelmi buzgalmára, a Budaörs-Kamaraerdőn épült Erzsébet otthonra is gondoljunk, akkor is, ha kétszeri, a járvány miatt elhalasztott nyilvános emlékezés fiaskója után a város az idei novemberre nem tervez koszorúzást az egykori Otthon falán.

[2] Milyen érdekes: az 1967-ben újjáalakult Társaság spiritusz rektora, Kiss Árpád is sokáig csupán a „szerkesztő” címet viselte az egyesületben, utolsó éveiben válhatott csak méltán Elnökké. Vajon a 67-es „bábák” számára még nem számított eléggé politikailag „feddhetetlennek”? Vagy más oka volt?

Kriston-Vízi József Kiss Árontól a Meledáig

Kedves Jelenlévők!

Trencsényi tanár úr előbb bemutatott történelmi ágyazottságú „dátum-mágiája” szellemében haladjunk mi is; fel-felvillantva immár Kiss Áron, a játékpedagógia s e hely szellemének összefüggéseit.²

177 évvel ezelőtt, az igéző nyári napfordulatkor, tehát 1845. június 21-én látta meg jeles elődünk a napvilágot a kies szatmári községben, Porcsalmán második fiúgyermekként. Szülei: a legendás lelkész és közéleti férfiú Kiss Áron (1815-1908) és a kedves, de fiatalon elhunyt munkácsi Joó Julianna. Testvérbátyja, a nála két évvel idősebb Kálmán is ott sertepertélt körülötte, - mint majd később, olykor össze-összeérő pályájuk során többször is. (Kálmánt illően laudálni születésének 180., halálának 110. évfordulója kapcsán - majd 2023-ban lehet alkalmunk több soron és több fórumon; ezt majd nem sokkal később a körünkben is jelen lévő Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karának képviselőivel lesz közös küldetés,- reméljük időben és alkotó módon, barátsággal.)

Az 1845-ös esztendő itthon még a következő eseményektől is színes: Petőfi Sándor pénzdíjas költői versenye Tompa Mihály és Kerényi Frigyes között, valamint ez évben születik Szinyei Merse Pál vagy a két hatalmas építész-zsenink: Lechner Ödön és Pártos Gyula.

Kiss Áron színes és mozgalmas hatvanhárom esztendei életének fontosabb állomásairól, alkotásairól és szolgálati helyeiről a – viszonylag több, friss eredményt is bemutató – jubileumi kötetünk részletes feldolgozásokat hoz.ⁱ Annyt azonban most is hadd jegyezsek meg: 1870-ben, Nagykőrösre való igazgatói kinevezésekor még csak 25 esztendő; ő az akkori Magyar-Osztrák Monarchia (vagy eufemisztikus használatban olykor: „a történelmi Magyarország”) legfiatalabb oktatási intézmény igazgatója. S aki tevékeny és igen aktív öt esztendő alatt szellemi fundusokat erősít és épít a Duna-melléken! Ezután – erős invitálásra – vállal tanárságot, majd később igazgatóságot a Budai Paedagogiumban,- mintegy 35 esztendőt töltve el ott. De hogyan, micsoda egyéni és együttes teljesítményekkel?! Erről és azon belül is a honi játék- és játszaskultúra gyűjtése, kutatása és feldolgozása terén végzett igen becses munkájáról 2021 májusában volt szerencsém értekezni a mostani rendezvénynek helyet adó intézmény s jelen lévő munkatársai, így *Dr. Kolosai Nedda* tanárnő szervezésében és védőszárnya alatt. Külön öröm, hogy akkori előadásom képes-szerkesztett változatát stílszerűen a tegnapi napra időzítette a Napút redakció online felülete. Ebből itt is a következőt emelem ki igen hangsúlyosan, - remélve, hogy előbb inkább, mint utóbb valaki vagy valakik valóban zászlajukra tűzik ennek képviselétét:

- *kezdeményezzük Kiss Áron és társainak a korabeli Közép-Európában egyedülálló műve kritikai kiadását a mai korszerűbb használat érdekében,*
- *kezdeményezzük Dr. Kiss Áron (1845-1908) pedagógus, neveléstörténész, közösség-szervező munkásságának posztumusz elismerését Magyar Örökség Díjjal,*
- *kezdeményezzük Kiss Áron „Magyar gyermekjáték-gyűjtemény” című művében foglalt történelmi magyar játék anyag beemelését a magyar Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékébe!*ⁱⁱ

Ugorva az időben: az ominózus 1882 után éppen száz évvel, pontosan negyven évvel ezelőtt, **MELEDA** néven megalakul a Budapesti Játéklklub. Helyszíne kezdetben a Budapesti

² Pro Ludo díjas játék-kutató etnográfus, az MPT tagja

Művelődési Ház (BMK), amely annak idején oly sok úttörő kezdeményezésnek is helyet adott (Táncház, Illés Klub, stb.). Tudjuk, a szerveződő klub első hivatalosan is számontartott eseménye 1982 tavaszán volt, amelynek vendége *iff. Rubik Ernő* volt. A találkozókkal és beszélgetésekkel, játék-eszme cserékben már akkor is oly gazdag időszak szervezője, motorja *Szentiványi Tibor (1931-2009)* mérnök, informatikus, nemzetközi hírű játékgyűjtő volt. A BMK archívumában megőrzött ismertetőben többek között ezt olvashatjuk: „*A Budapesti Művelődési Központ jutott arra az elhatározásra, hogy összehozza a logikai játékok szerelmeseit. A Meleda klub az ősszel nyílt meg, s kéthetente fogadja az érdeklődőket... A bővöskocka-láz indította el az újkori játékmozgalmat, s ma már számtalan más játék is üzhető a klubban, sőt a legújabbakat itt mutatják be a feltalálók. (Ami persze hasznos is a számukra, hiszen nemcsak játékosok, de játégyártók és forgalmazók képviselői is rendszeresen látogatják a klubbot.) A játéktárban valamennyi, üzletben kapható játék megtalálható, s speciális szolgáltatás, hogy ezeket ki lehet kölcsönözni, hogy otthon is gyakorolhasson a klubtag. Természetesen versenyeket is rendeznek, legutóbb például az újdonságnak számító kétszínű golyós sakk ismerői mérték össze tudásukat. A játék mellett az érdeklődők rendelkezésére állnak az azokról szóló könyvek is. Az éves tagdíj felnőtteknek 50, gyermekeknek 30 forint. A klub címe: XI. Szakasits Árpád u. 55. A klub neve is egy játékot takar. A kínaiak ördöglakat rendszerű, gondolkodást fejlesztő játékát hívják Meledának.*” - A kiemeléssel is hangsúlyos szöveg-részek valójában egy valódi, élő (inter-aktív) „játékház” vagy oly sokszor és ma is vágyott nyüzsgő szellemű Játék Téka miliójét idézi meg...ⁱⁱⁱHadd is tegyem hozzá: a legendás Szentiványi Archívumban 100 darab video-felvételen megőrzött anyagban már e kezdeti időszak első anyagai is megtalálhatók. - Köszönet a gondos örökösöknek: *Szentiványi Zsuzsának és Zsófinak*, valamint *Imrének*, de nem különben a Játékház/Homo Ludens internetes portál és Játékház vezetőjének, *Csányi János* barátunknak!^{iv}

És ismét és immár „hazabeszélve”, 35 évvel ezelőtt döntött úgy a Klub vezetése, hogy kissé más formációban, de folytatja találkozó-sorozatát: az akkori Budapesti Tanítóképző Főiskola Kiss János altábornagy utcai épületébe téve át székhelyét. A rendszeresség itt is megmaradt, először kéthetente, aztán havonta, de mindig csütörtökönként este 5 és 7 óra között volt összejövetel, - s még a nyáridőben sem igen maradt üres a naptár. Tudvalevőleg: a hazai játékfejlesztők, tudorok nyáron sem pihentek (nagyon), és e vakáció idején számos külföldi személyiség fordult meg Budapesten s köszönt be örömmel a Szentiványi-Műhelybe, ahol izgalommal fogadtuk a Japánból, Kanadából, az Egyesült Államokból, Ausztráliából, Finnországból, Lengyelországból, a még egy ideig szétdarabolt Kelet- vagy Nyugat-Németországból, Romániából vagy a nagy Szovjetunióból érkezett szakembereket. Az itt első, videón itt rögzített előadást „Tapasztalatok játékok bevizsgálásával és tesztelésével kapcsolatban” *Talpai Józsefné*, a KERMI osztályvezetője (a mostani NÉBIH elődje) tartotta 1987. március 5-én.

Nagy öröme és itt hangsúlyosan emlékeztetünk: a játék- és játszaskultúra, mint téma 1995-től választható modul tárgyként is szerepelt a Budapesti Tanítóképző Főiskola oktatási programjában!

2002. június 21-én (pénteken) az ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kara, a Budapest Hegyvidék XII. kerület Önkormányzata, valamint a Felnőtt Játékosok Önképzőköre (MELEDA) jubileumi ankétot rendezett a MELEDA Klub megalakulásának 20. évfordulója alkalmából. A helyszín immár a Virányosi Közösségi Ház volt, amely aztán a 2021 őszi megszűntetésig állandó törzshelye volt éves találkozóinknak. Nos, két évtizeddel ezelőtt a nyitó előadást *Gabnai Katalin* főiskolai tanár, neves drámapedagógus tartotta "Közösségteremtő játékok szerepe a jelenkori társadalmunkban" címmel, majd a Klub alapítója és motorja, *Szentiványi Tibor* művelődéstörténész adott részletes visszatekintést az elmúlt színes évtizedekre. A Tibor által 2000-ben (a Kiss Áron-gyűjtemény^v kiadásának szerkesztői honoráriumából) alapított "PRO LUDO" díj átadására is ekkor került sor: a játékok és játszás

területén kimagasló tevékenység elismeréseként Szikla **László** kapta az elismerést. Ezután – miként 1995-től minden évben – rövid emlékbeszéd és koszorúzás keretében került sor a főhajtásra a Dr. Kiss Áron nevét viselő hegyvidéki utca elején lévő Gálbory-villa kertjében lévő emléktáblánál, ahol a kerület első számú polgára, *Dr. Mitnyan György* is koszorút helyezett el. (Polgármester úr e nemes szokását későbbiekben az utódok már nem követték...)

A MELEDA klub 2002 őszéig működött; az utolsó előadást Demjén *Imre* formatervező iparművész (később szintén Pro Ludo-díjas) tartotta a „Magyarországi játéktervezés. Tapasztalataim az igényes hazai játéktervezés vonatkozásában.” címmel.

Ezután már csak évente egyszer jövünk/jöttünk össze Kiss Áron születésnapjához legközelebbi hétközi nap egyik délutánján.

...És most itt vagyunk ismét, hosszú évek óta, -hazatértünk! Gondos és figyelmes, szakértő kezek révén készült intézménytörténeti kiállítóterben, az immár több mint másfél százéves múltú Pedagogium mai falai között, a kinti forráság és a benti vizsga-izgalmak izzadság cseppjeivel kissé magunk is.

Főhajtásunk szóljon az elődnek, az elődöknek, mely alkalmával *Villányi Jutka* az MPT, míg a felnőtt játékosok hazai közössége nevében *Szentiványi Zsuzsa* helyezte el virágcsokrainkat. Az egyik szomszédos teremben pedig már ránk vár *Pálffy László* matematikus, Pro Ludo-díjas játékfejlesztő, hogy e mostani alkalomra szánt stílszerű közösségi játék félórában elvarázsoljon és megajándékozzon minket.

Végezetül: az alapító család és a játékos közösség egyetértésével jelenthetem be, hogy a „Pro Ludo” elismerés legújabb díjazottja: **Kiss Imre** régész, kulturális menedzser játékgyűjtemény fejlesztő, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum ny. főigazgatója, aki a közeli hetekben veszi majd át delegációnktól az erről szóló, *Kelle Antal* artformer, Pro Ludo-díjas képzőművész tervezte diplomát és ezüst emlékgyűrűt.

Isten éltesse mindenkit, és játékra fel!

Pálffy László játszik

ⁱⁱ <http://www.naputonline.hu/2022/06/21/kriston-vizi-jozsef-kiss-aron-magyar-gyermekjatek-gyujtemeny-e-s-a-budai-kepzo/>

ⁱⁱⁱ „Játszani is engedik...” Ifjúsági Magazin 1982. decemberi szám. In: <http://www.bmknet.hu/kozmuvcdk/5/html/tartalom/t26.html>

^{iv} <https://meleda.homoludens.hu/>

^v Kiss Áron: Magyar gyermekjáték-gyűjtemény. Hasonmás kiadás előszóval és szakmai utószóval, bibliográfiával. Szerk: Szentiványi Tibor. Holnap Kiadó. Budapest, 2000. 535 p.